

Edebiyat Eğitim ve Öğretiminde Terim Sorunu

Rıza Filizok

Bilginin elde edilmesi başka şey, bilinenin yazı ile aktarılabilmesi başka şeydir. Yurdumuzda Türk dili ve edebiyatı üzerine yazılan yazıların çok zaman bilgi aktarımını gerekli kesinlikte sağlayabildiğini söylemek mümkün değildir. Kanımızca bunun başlıca sebebi, ilmî yazılarda yeterli ve uygun terimler kullanma alışkanlığımızın son yüzyıllarda yavaş yavaş kaybolmuş olmasıdır.

Şu an elimin altında ülkemizde düzenlenen “uluslar arası” bir sempozyuma sunulan bilimsel bildirilerin yer aldığı bir kitap var. Bu bildirilerin büyük çoğunluğu Türk araştırmacılar tarafından hazırlanmış. Kitaptaki bildirileri sırasıyla gözden geçiriyorum ve okuyucuların bu bildirilerden kolay kolay neden yeni bir bilgiye ulaşamayacağını kendi kendime soruyorum.

Bunun şüphesiz birçok nedeni var: Öncelikle genç araştırmacılarımız bilimin “yöntem” tarafıyla nedense pek ilgilenmiyorlar. İkincisi, yöntem de yeterli bir araç değildir, onun “düşünme sanatı” ile desteklenmesi şarttır. Üçüncüsü anlaşılan şeyin “anlatma sanatı”yla dile getirilmesi gerekir ki bu, dünyanın en zor işlerinden birisidir. Nihayet bilimsel bir makalenin özel bir dil ile kurulması zorunluluğu vardır. Yani anlatım kesin ve incelikleri dile getiren uzmanlık alanı “**terim**”lerine dayanmalıdır.

Sözünü ettiğim bildiriler kitabından rastlantıya bağlı olarak seçtiğim bir yazıyı terim yönünden inceleyince şu sonuçla karşılaştım: Sekiz sayfa uzunluğundaki bu ilmî tebliğde ancak şu **on dört terim** bulunuyordu: “**mısra, dize, şiir, şair, destan, âşık, bedî, roman, koşma, semâi, lirik, dörtlük, âşık şiiri, halk edebiyatı**”. Buna karşılık Batılı bir uzmanın aynı uzunluktaki bir araştırmasında yüz civarında terim bulabilirsiniz.

Uluslararası bir tebliğde on dört terimin bulunması öncelikle miktar yönünden yetersizdir ve bu haliyle bilgi aktarımını gerçekleştirebilecek nitelikte değildir. **Bilim dili**, dilin gerçekliği ifade etme fonksiyonuna dayanır, dolayısıyla nesneyi uygun terimlerle adlandırmayı gerektirir. Bilgi aktarımı, dilin bu fonksiyonuna dayanılarak gerçekleştirilebilir.

ikinci olarak söz konusu tebliğdeki on dört terim, kolayca fark edilebileceği gibi, genel dile aittir, sahaya ait özel ve incelik ifade eden eskilerin “dakik” dediği terimler ise kullanılmamıştır.

Üçüncü olarak her terim ait olduğu dil sistemi içinde diğer terimlerle birlikte bir bütünlüğü paylaşır, bu yüzden bir terimin değerini aynı seçme ekseninde (**paradigmatique**) bulunan diğer terimler tayin eder. Diğer taraftan bir terim, aynı ekseninde yer alan diğer terimlerin karşılığıdır (mukabil/ **opposition**), zıddıdır. **Bundan dolayı kullanılan terimlerin bir sisteme ait olması gerekir.** Tanzimat'tan sonra terim sistemimiz parçalanmış, çeşitli ülkelerden alınan terimler rasgele kullanılmıştır.

Kanımızca -yazarını söz konusu etmeyi aklımızdan bile geçirmediğimiz- bu bildiri, yazı hayatımızda bir uç örnek, bir "istisna" değildir ve edebiyat eğitimimizdeki bir aksaklığın liselerden akademik hayata kadar uzanan çizgide karşımıza çıkan pek çok örneğinden sadece birisidir ve bir **kusursa** bu kusur, öncelikle **eğitimimize aittir**, eğitimimize yön veren dar bir dil ve kompozisyon eğitimi anlayışının kaçınılmaz sonucudur.

Batı dünyasında yazılan yazılarla karşılaştırıldığında genel bir hüküm olarak, yurdumuzda beşerî bilimler sahasında yazılan yazılarda daha az terim kullanıldığı basit bir gözlemlerle dahi ortaya çıkmaktadır. Bu olgu kişiye ait bir kusur olmaktan çıkmış, üzümlere belirtelim, kültürümüze özgü temel bir görünüş olma eğilimi göstermektedir.

Böyle bir oluşum, kanımızca Batı dünyası ile bizim kültür tarihimiz arasındaki bazı farklılıklardan doğmaktadır: Eski kültür dünyamızın sağlam bir terim anlayışı vardı. Tanzimat'ın ilânından sonra başlayan ve günümüze kadar devam eden dilde sadeleşme akımı, terim sahasında elbette zıt bir sonuç yaratacağı. **Dilde yenileşme** ile bir **dilde terimleşmenin** oluşması birbirine tamamen zıt iki eğilimdi. Bu iki zıt eğilimin mümkün olan uzlaştırılması ise dilin niteliği hakkındaki bilgi birikimimizin yetersizliğinden gerçekleştirilemedi. Genel **dil meselesiyle terim meselesinin** farklılığı aydınlarımız tarafından yeterince kavranamadı. Sonuçta bir terim karmaşası doğdu ve bu yüzden bilim yeterince gelişemedi.

Buna karşılık Batı dünyası günümüzde kullanmakta olduğu terimleri çok uluslu bir çaba içinde ve iki bin beş yüz yılda oluşturdu. Terime dayalı bir anlatım alışkanlığı, yazma sanatı "disertasyon" geleneğiyle gençlere kazandırıldı:

Yazma sanatı, "ilmî bir problemin ayrıntılı, eleştirel ve yöntemli olarak dile getirilmesi"dir. Bu tür, XVII. yüzyılda uzmanlık gerektiren bir konuda yahut eleştiri sahasında yazılmış kısa bir bildiri (mémoire) tarzı olarak doğdu. **Tarihin, felsefenin, edebiyatın** bir problemi

üzerine yazılan alıştırma yazılarına bu ad verildi. Zamanla eski üniversitelerde sözlü tez savunmalarının yerini aldı. Bütün Avrupa'da özellikle Almanya'da ve İtalya'da büyük üniversitelerin vaz geçemediği bir eğitim aracı oldu. Eski üniversitelerde "disertasyon", bugünkü doktoranın yerini tutuyordu. XIX. yüzyılda Fichte'den Hegel'e kadar bütün büyük Alman filozofları şöhretlerini hazırladıkları disertasyonlara borçludur. Buna karşılık Fransa'da disertasyon geleneği genel olarak orta dereceli okullarda ve üniversitelerde yapılan bir kompozisyon çalışması yahut tez görünümündedir. Kolejlerde, liselerde felsefe öğrencilerine, edebiyat fakültelerinde lisans adaylarına yazdırılan bir tür kompozisyonudur. Fransa'da edebî disertasyon geleneği retorik öğrenimini kaldıran 1885 reformundan sonra yerini bir okul çalışması olan "discours"a bıraktı, buna karşılık 1864 yılından beri felsefî disertasyon çalışmaları liselerde halen devam etmektedir.

Avrupa ülkelerinde doktora çalışmalarından öğrenci ödevlerine kadar değişik yazma etkinliklerini içine alan bu türün düzeyi ne olursa olsun özü aynıdır: Ele alınan bir konunun seviyesi belirlenmiş bir kültür düzeyinde, metodik olarak, ilmî terimler vasıtasıyla ve esaslarını mantığın prensiplerinden alan doğru muhakeme usulleriyle, planlı olarak ve yeni bir bakış açısı getirilerek ifade edilmesi. Ayrıca Avrupa'da Ortaçağ'dan beri öğrencilerin ilmî yazı yazma becerilerinin gelişmesi bu tür yazılar vasıtasıyla ölçülmüştür. Disertasyonun ciddi bir sınav konusu olması, başarılı bir disertasyonun nasıl yazılacağı konusunda öğrencilere kaynaklık edecek eserlerin yazılmasına yol açmıştır. Batı dünyasında neşredilen disertasyon sözlükleri de böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur.

Bu sözlükleri genel sözlüklerden ve edebiyat terimleri sözlüklerinden ayıran temel özellik, öğrencinin okuduklarını doğru olarak anlama ve anladığını doğru terimlerle ifade edebilme yeteneğini kazanması amacıyla hazırlanmış olmalarıdır.

Bu sözlükler, ilmî bir yazı yazabilme alışkanlığını kazandırma amacına yönelik olduklarından içerik yönünden edebiyat sözlüklerinden daha geniştir. Bu genişlik madde sayısından değil, yakın disiplinlerin terimlerine de yer verilmesinden doğar. Meselâ Henri Bénac'ın hazırladığı disertasyon sözlüğünde "Vocabulaire de la Dissertation" şu konularla ilgili terimlere yer verilmiştir: **Felsefe, felsefe doktrinleri, ahlâk, teoloji, psikoloji, bilim, güzel sanatlar, politika, edebî tenkid, edebî doktrinler, retorik, retorik figürleri, türler, tiyatro, versifikasyon, üslûp, ritim, lirizm, matbuat.** Sözlüğe giren